

Исидора Г. БЈЕЛАКОВИЋ*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 02. 10. 2018.
Прихваћен: 14. 02. 2019.

ЈЕЗИК ДОКУМЕНАТА АРХИВА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЕПАРХИЈЕ БУДИМСКЕ У СЕНТАНДРЕЈИ (ПРВА ПОЛОВИНА 18. ВЕКА)**

У раду се анализира језик докумената који се чувају у Архиву Српске православне епархије будимске у Сентандреји, а потичу из прве половине 18. века. У питању је рукописна грађа црквеноадминистративног и пословноправног карактера из Баје, Јегре, Коморана, Ђура, Сегедина, манастира Грабовца и других места. Применом тзв. методе упитника, социolingвистичке методе и лингвистике текста истраживање се реализује како би се (1) уочило време продирања рускословенских црта и (2) идентификовао језик докумената. Посебна пажња у истраживању посвећена је питању зависности типа језика одређеног документа од социolingвистичких фактора (социјалне стратификације учесника у преписци) и/или тематско-структурне устројености текста.

Кључне речи: 18. век, рускословенски језик, славеносрпски језик, српски језик.

1. Иако се званична инаугурација рускословенског језика код Срба већује за годину оснивања Славенске школе (1726), у литератури се истиче да до *шире* имплементације овог језичког типа долази тек од четрдесетих (према Унбегауну 1995: 21), односно од педесетих година 18. века (в. Младеновић 1984–1985: 339). Не узимајући у обзир чињеницу да наведена датирања подразумевају разлику од чак *десет* година, овом приликом треба нагласити нешто што је далеко важније – у науци је још увек непознат ток усвајања рускословенског језика међу Србима пре његове шире примене – како у хронолошком и територијалном погледу тако и с обзиром на жанровску раслојеност.

* isidora.bjelakovic@gmail.com

** Овај рад представља резултат истраживања у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Свестан ових празнина у науци, П. Ивић (1998: 119), истина без систематских истраживања репрезентативног корпуса и утврђивања разлика у систему црквеноадминистративних жанрова (дописа, молби, извештаја, писама, тефтера, наредби и сл.), запажа како рускословенске црте продиру у српска акта на територијама под аустријском влашћу већ тридесетих година 18. века, јасно наглашавајући следеће:

Још није написана историја продирања рускословенског у службену употребу у српској цркви (Ивић 1998: 118).

Иако нас од наведене изјаве раздвајају читаве две деценије, у савременој је србистици ово питање још увек отворено – не само у текстовима црквене администрације него и у пословноправној писмености.

2. О језику српске рукописне грађе 18. века писано је, наиме, или (1) у контексту Рачана – последњих лучоноша српског средњовековља (в. Албијанић 1982; 1983; Јерковић 1985; Перкучин 1991; Ивић 1997; Стефановић 2002; Јовановић/Стефановић 2013; и др.) или, само фрагментарно, (2) у контексту пословноправне и црквеноадминистративне писмености – веома живе у првој половини 18. века, како на територији Јужне Угарске тако и на ширем штокавском подручју (в. Младеновић 1972; 1973; 1977; 1987; 1992; Стефановић 2000; Стојановић 2011а; 2011б; 2012; Бјелаковић 2018; 2018а; 2018б; и др.).

Имајући наведено у виду, сасвим је извесно да је велики део богате рукописне грађе прве половине 18. века остао језички неиспитан, а будући да управо ови текстови представљају врсту споне између средњовековног наслеђа и новог доба српске писмености, сасвим је могуће да ће потпуна и систематска истраживања језика наведених извора на српском говорном подручју 18. века донети јасне одговоре у погледу (1) хронологије и процеса смене редакцијских језика, (2) идентификације типова језика у њима, (3) односа жанра и језика, (4) територијалних граница употребе одређеног језичког типа и сл.

Ситуацију коју ови текстови доносе наслутио је још Б. Унбегаун који, упркос оштрим резевима које је чинио у својој периодизацији, каже:

Али српскословенски, иако је био једини књижевни језик, није био једини писани језик. Постојао је, поред њега, један писани српски који се употребљавао у некњижевне сврхе: то је био језик писарница. И он је иза себе имао дугу традицију која сеже у рани средњи век. За разлику од књижевног, он је био заснован на изворном српском, али снажно прожет црквенословенским елементима. Овај већ знатно амалгамисани језик је у Угарској претрпео још један утицај, утицај бирократског стила Светог царства. [...] Отуда се српски језик писарница у првој половини 18. века јавља као језик чији је доњи слој народни, док је горњи слој било црквенословенски било латински и чија је фразеологија често калкирана према немачком или латинском. Количина црквенословенских елемената варира од случаја до случаја: као што се могло очекивати, они су бројнији у документима који излазе из црквених писарница него у онима који потичу из грађанске администрације (1995: 32–33; истакла И. Б.).

Премда, дакле, уочава да је реч о „амалгамисаном” језику чија је доња основица народна, а горња црквенословенска, Б. Унбегаун ипак не идентифи-

кује овај језички израз, већ закључује да је тешко имати „јасну представу о томе какав је био српски језик писарница, иако постоје бројни и лако доступни текстови” (1995: 33).

3. Како би се учинио помак у расветљавању наведеног/наведених питања, овај рад представља покушај да се на основу истраживања фонолошке и морфолошке структуре језика докумената црквеноадминистративног и пословноправног карактера из прве половине 18. века, похрањених у *Архиву Српске православне епархије будимске у Сентандреји (скраћено АЕБ – С)*, а применом тзв. методе упитника (дескриптивне статистике), социолингвистичке методе и лингвистике текста¹, утврди време продирања руско-словенских црта и идентитет језика у њима. Посебна пажња у истраживању посвећена је питању зависности типа језика одређеног документа од социолингвистичких фактора (социјалне стратификације учесника у преписци) и/или тематско-структурне устројености текста.

Анализирана су тридесет два рукописа црквеноадминистративног и пословноправног карактера из Баје, Јегре, Коморана, Ђура, Сегедина, манастира Грабовца и других места, настала у периоду 1715–1750. (укупно 57 страна):²

- Б 1715–1716: *Књига прихода и расхода еснапа варошког*. Будим. АЕБ – С. К: Будим (1704–1756) I. 13 страна.
- С 1722: *Изјава о узетом материјалу*. Сегедин. АЕБ – С. К: ЦОС³ (1720–1772) I. 1 стр.
- К 1731: *Писмо В. Димитријевића, епископа будимског, упућеног из Карловаца настви коморанској, острогонској и ђурској са упутствима о владању током поста*. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 3 стр.
- Т 1732: *Квита варошког нотаријуса Ј. Ненадовића*. Табан. Народни језик. АЕБ – С. К: Будим 1704–1756. 1 стр.
- Ј 1732: *Пуномоћ депутатима Ј. Сануношу и А. Јоргићу за одлазак на црквени сабор*. АЕБ – С. К: Јегра 1725–1778. II. 1 стр.
- Б 1734: *Квита варошког нотаријуса Ј. Ненадовића*. АЕБ – С. К: Будим 1704–1756. 1 стр.
- С 1734: *Молба магистра господару Јанатију за исплату новца*. АЕБ – С. К: ЦОС (1720–1772) I. 1 стр.
- С 1736: *Писмо владике В. Димитријевића господину Адаму Радова... у вези са прикупљањем прилога из црквеног таса*. Сентандреја. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 1 стр.
- Сег. 1736: *Инструкција за исплату новца мајстору*. АЕБ – С. К: ЦОС (1720–1772) I. 1 стр.

¹ Више о наведенима методама и њиховој примени у дијахроничким проучавањима језика в. у Кречмер 1990; Радовановић 2003; Суботић 2003; 2004; Павловић 2004; 2013; Грковић Мејџор 2007; Милановић 2013; 2014; Милановић/Бјелаковић 2016; Бјелаковић 2012; 2018.

² Анализа је спроведена на основу снимака оригинала. Фотографисање грађе реализовано је децембра 2017. г. у Сентандреји и овом приликом најискреније захваљујем управнику Архива г. Кости Вуковићу, као и љубазном особљу у Сентандреји.

³ Скраћеница за Црквену општину Сегедин.

- Сер. 1736а: *Потврда о примању уља*. АЕБ – С. К: ЦОС (1720–1772) I. 1 стр.
- С 1737: *Квитанција сегединског магистра*. АЕБ – С. К: ЦОС (1720–1772) I. 1 стр.
- С 1737а: *Упутство за исплату новца зидарима*. АЕБ – С. К: ЦОС (1720–1772) I. 1 стр.
- Г 1738: *Извештај Василија, игумана ман. Грабовац, о трошковима приликом изградње цркве*. АЕБ – С. К: Грабовац (1711–1810). 3 стр.
- С 1738: *Атестација*. АЕБ – С. К: ЦОС (1720–1772) I. 1 стр.
- С 1739: *Квитанција сегединског магистра*. АЕБ – С. К: ЦОС (1720–1772) I. 1 стр.
- Б 1741: *Писмо епископа В. Димитријевића ђурској пастви*. Беч. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 1 стр.
- С 1741: *Писмо епископа В. Димитријевића јеромонаху Гаврилу. Сентандреја*. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 1 стр.
- К 1743 – *Позив патријарха А. Четвртог на народни сабор у Карловце*. Карловци. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 2 стр.
- Кв. 1743: *Квита*. Будим. АЕБ – С. К: Будим 1704–1756. 1 стр.
- Б 1744: *Инструкције групе грађана за изасланике на сабор у Карловцима*. АЕБ – С. К: Баја (1715–1775). I. 2 стр.
- С 1744: *Потврда о пријему новца сегединског магистра*. АЕБ – С. К: ЦОС (1720–1772) I. 1 стр.
- Т 1745: *Квита бирова Петра Кнежевића*. Табан. АЕБ – С. К: Будим 1704–1756. 1 стр.
- К 1746: *Писмо патријарха Арсенија, упућено из Карловаца Сави Адаму да се сину покојног трговца преда сва затечена имовина*. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 2 стр.
- С 1746: *Писмо владике В. Димитријевића коморанским житељима*. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 1 стр.
- С 1746а: *Извештај попа Н. Ивановића о повратку с пута*. Сентандреја. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 3 стр.
- Ђ 1747: *Потврда о исплати дуга цркве*. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 1 стр.
- К 1747: *Потврда попа Ј. Ивановића о примљеној милостињи*. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 1 стр.
- Ђ 1749: *Изјава и молба јеромонаха Данила непознатом примаоцу о кажњавању оних који поново начине сличне преступе (не наводи се које)*. Ђур. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 1 стр.
- С 1749: *Писмо Г. Михајловића епитропима ђурским о замени свештеника*. Сентандреја. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 1 стр.
- Т 1749: *Писмо митрополита П. Ненадовића епитропима ђурским*. Табан. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 3 стр.

- К 1749: *Копија писма В. Павловића општинама на сабор у Карловцима са извештајем*. АЕБ – С. К: Коморан–Ђур (1714–1800) I. 3 стр.
- Б 1750: *Квита В. Костића*. АЕБ – С. К: Баја (1715–1775) I. 1 стр.

Као што је речено, текстови се могу поделити на две групе:

- (1) документи пословноправног карактера (општинска књига прихода и расхода, квите, потврде, изјаве, инструкције) и
- (2) текстови црквеноадминистративног профила (писма, пуномоћи, извештаји, потврде, молбе, званични дописи).

Понекад је веома тешко утврдити границу између ове две врсте канцеларијске писмености будући да је, на пример, често реч о групи потписника коју истовремено чине и световна и духовна лица.

4. Анализа. На основу резултата добијених статистичком анализом фонолошких и морфолошких дистинктивних црта⁴, а узимањем у обзир и социолингвистичких параметара (социјалне стратификације учесника у преписци), као и тематско-структурне устројености текста, може се извести неколико прелиминарних закључака.

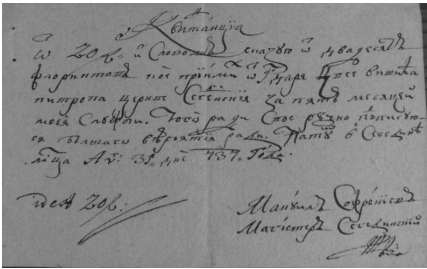
4.1. Пословноправни текстови. У великом броју анализираних докумената (Б 1715–1716; Т 1732; Б 1734; С 1737а; С 1738; Т 1745; Ђ 1747; Б 1750), чији су састављачи углавном световна лица (нотари, варошки бирови, грађани), али и ниже свештенство, доминантан је народни језик. Ретке црте из црквенословеског језика у њима везују се за следећа поља:

- а. устаљене формулације, углавном у протоколу и есхатоколу: да-е^{сте} на-знаніе (С 1722); того ра^{ни} (С 1722); већега верованіа ради (С 1722); сотворили любовъ (С 1734); потврђѣю имено^м и-печатомъ (Т 1732); потврждую имено^м (Б 1734); со ти^м остаю вами на-слѣзби (С 1734); болшаго верованія ради (С 1738);
- б. хронотоп (у есхатоколу): Сего 15. децембра (Т 1732); Сего 10 Сенте 1734 (Б 1734); день (С 1734); в-табани (Т 1745); 1747 На марта 3^{тго} (К 1747).⁵

С друге стране, наноси из *рускословенског* присутни су од тридесетих година 18. века, а њихов *већи* број појављује се у документима чији су састављачи градски магистри (С 1734; С 1737; С 1739; С 1744), што јасно показује и следећи текст:

⁴ Више о резултатима истраживања језика ових докумената добијеним применом дескриптивне статистике види у Бјелаковић 2019; 2019а.

⁵ Оваква ситуација уочена је и у ранијим истраживањима (Младеновић 1987: 227).

Квитанція
 ѿ 20 f и Словомъ **сказю ѿ двадесять
 флоринтовъ** кое пріимиѣ ѿ Гдара Цвее вишиѣа
 питропа церкви **Сеге^нскія** за **пять** **месяцей**
моея Служби. Того ради Своє рѣчно
по^тписью-ся **большо** **вѣроятя** ради. Дату^н
 в' **Сегединѣ** мѣа Авг 31 дне 737 Года

Мануил Софроніевъ
 Магистръ Сегединскій

С 1737: Квитанција сегединског магистра

С обзиром на то да су пословноправни текстови с почетка 18. века писани на народном језику, а да се од тридесетих година 18. века уочава већи број наноса из рускословенског, чиме се ствара мешани језички израз, могло би се закључити да је он у текстовима овог профила настао елевацијом вернакулара, и то међу припадницима образованијег грађанског сталежа (магистрима). Поред тога, чини се да нема разлога да се овај тип језичког израза не назове славеносрпским. Интересантно је и то да је управо у документима градских магистара од тридесетих година посведочена и руска грађаница (С 1737; С 1738; С 1739; С 1744), док је у већини остале грађе (све осим Б 1750) до средине 18. века у употреби била црквена ћирилица.

4.2. ЦРКВЕНА АДМИНИСТРАЦИЈА. Као и у претходом случају, у текстовима овог профила приметан уплив црта типичних за рускословенску редакцију уочљив је од тридесетих година 18. века.⁶ С обзиром на хијерархијски статус адресанта, као и на степен званичности документа, у анализираној грађи уочавају се две групе: (1) текстови који су писани на рускословенском језику и (2) текстови писани на мешаном језику.

4.2.1. Рускословенским језиком служе се, наиме, представници високог свештенства у званичним дописима или позивима упућеним пастви (К 1731 и К 1743). Сасвим је јасно да се употребом високог стила повећава званичност докумената, што је уочено и у ранијим истраживањима (Младеновић 1987: 227; Грковић Мејџор 2007: 265).

Ретки наноси из народног језика уочавају се само у писму владике Василија – на самом крају диспозиције: да оправите оу комора^н, коморанцы же абіе по-прочтеніи да ѿнесѣт оу ѣрѣ да-се очитает ѿ слово до слова (К 1731), као и у хронотопу есхатокола: 8 Карловци 1731 (К 1731).

У писму из 1731. у употреби је комбинација грађанске и црквене ћирилице, да би документ из 1743. био у потпуности написан грађаницом.

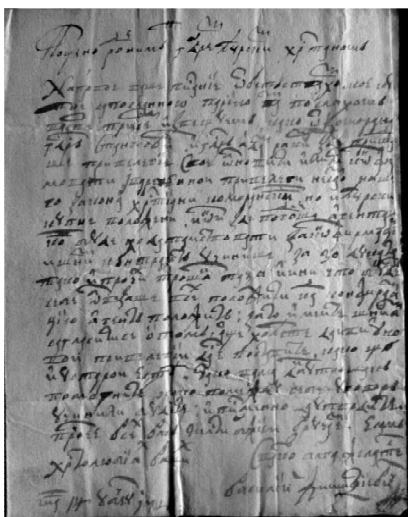
4.2.2. Мање званични текстови црквеноадминистративног карактера (пуномоћи, писма о прикупљању прихода, извештаји о трошковима, путни извештаји, изјаве и сл.), чији су адресанти и свештена и световна лица раз-

⁶ У административним текстовима који се чувају у Архиву манастира Савина у Црној Гори наноси из рускословенског бележе се од 1747. г. у писмима у којима високо свештенство има статус или адресата или адресанта (в. Бјелаковић 2018).

личитог статуса (од патријарха и владике до попова и грађана), писани су мешаним језиком.⁷

Питање које се отвара овом приликом јесте питање идентификације језичког израза употребљеног у њима.

С тим у вези, веома је интересантно пратити језик писама будимског владике Василија Димитријевића⁸, који – осим у писму К 1731 – доследно употребљава мешавину српскословенског и народног језика (С 1736; Б 1741; С 1741; С 1746). Однос црта из вишег и нижег стила показује исту тенденцију у свим његовим писмима: док су црте високог стила доминантније у протоколу, диспозиција и есхатокол писани су мешаним језиком.

Пошениор^а нимь гдѣре^а љзрски^а хр^аѣаномь

На-п^а рвое ваше пиганѣ ѡвѣтъства^а, кое ку пне са-посланноу парѣиоу ва^а послахомь ва-списе при-се^а извѣщемь, како ѿ Коморана гдѣрь Станкович и гдѣрь ада^а раки^а зде приша ше привелегие свое о^ановити илити конфирмовати и-ва-реченной привелегии не-са^ао наше го закона хр^аѣани коморански^а, но и-љурски кѣпне положени, и-ѡни зде пого^аише агента ко^а бѣде ходатаиствовати за-ко^афирмациоу и-ш-ни^а контракта рчинише за 30 двката тако и прочи^а троша^а таза и-ини что буде^а себе ѡва^аише всех положити ка^а конфир^аа циоу агентъ положитъ: зато имейте ш-ни^аа сагласити-се о-том, аше хо^аете да-и-ви 8-но вои привелегии да-се поставите, како що и 8-старои Естѣ. Тако ва^а да^а втрошакъ помогнете како помежду себе уговорѣ учинили будете: и пи^аменно да-ствардите и про^аее все^а вас мѣгти бѣжен вручѣе^а. Есамь хр^атолюбѣа^а ваши^а

Свако^а блага желате^а
Васили Димитрѣви^а

ма^а 14 8 бе^а8 1741

Б 1741: Писмо епископа В. Димитријевића љурској пастви

Као представник „старе српскословенске школе” он, дакле, чува традицију и не прелази на рускословенски језик. Једино његово званично писмо (К 1731), писано на рускословенском, послато је из Сремских Карловаца (што је могући разлог за прелазак на руску редакцију), док су остала углавном упућена из Сентандреје. Сличан тип мешаног језика уочава се и у извештају с пута попа Николаја Ивановића (С 1746а).

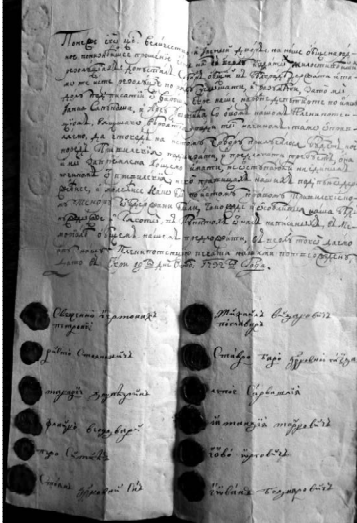
Поред тога, вредно је напомене и то да се владика Василије и поп Н. Ивановић доследно служе српском црквеном ћирилицом.

4.2.3. Мешани језик у којем се уочавају црте из рускословенског и српског народног језика посведочен је најраније у документу из 1732. године. Реч је о Пуномоћи депутатима Јанку Сануношу и Арси Јоргићу за одлазак

⁷ За разлику од ситуације уочене у рукописима сличног профила из манастира Савине, где је уочено да је статус адресанта и адресата најрелевантнији приликом избора језика, овде се званичност документа показује као примарни фактор.

⁸ В. Димитријевић био је будимски владика у периоду 1728–1748.

на црквени сабор, коју је потписало 12 људи, духовних и световних лица (Ј 1732).

Понеже его цс: величество и ясный дворъ на наше общенародное понизившее прошение есть на^м съверхъ издаты^м милостивѣйши^и резолюцїахъ допятиль Соборъ общїй въ Бѣлградѣ держати и тамо **те исте резолюцїе** по рядъ услышати, и размыти, Зато мы долъ подпїсати ѿ вароши **Егре наше народне депьтире** по имени Янка Санъноша, и Арсѣ Јоргиѣа Со **овомъ нашомъ Пленїпотенцїомъ**, вѣщашаго вѣроятїа ради ты^м начиномъ: тамо **оуправляемо**, да чтогодъ **на истомъ Соборѣ** прилячилося Будеть кое поредъ Привилегїа под визати, и предлагати требеть, она и мы зепрїемлена **Хоцело имати, нействпаюи** ннединнымъ начиномъ ѿ привилегїа, него правїцахъ нашихъ подпїсно **держеѣи-се**, и **молеѣи-се** како бы по истомъ правомъ привилегїскомъ Тенорѣ ѿдержани были, такожде и особливия наша бѣды, внжды же и тяготы, въ Пленктахъ ѿ насъ написаныхъ, въ Меморїалѣ общемъ нашемъ предложити, съверхъ того **даемо** овъ наш Пленїпотенцїо печати нашими подтвержденъ, дато въ **Егри 19го дне Окто: 1732о** Гола.

Свештени иеромонахъ Петроиѣ Михаилъ Видаковичъ поглаварь ристо Стоановичъ	Старо Баро црковны газда
макарїе доунерїиъ	лепое Сарвишїа
фланко веоудвари	їа мандїа марковичъ
Перо Сїмїиъ	їово јорговичъ
Стоян црковнї сїѣ	їованъ Боднаровичъ

Ј 1732: Пуномоћ депутатима Ј. Сануношу и А. Јоргићу за одлазак на црквени сабор

Будући да је реч о језику у којем се црте из рускословенског и народног мешају и на фонолошком и на морфолошком плану, пре свега у диспозицији (без семантичких правилности), док су протокол и есхатокол писани претежно високим стилем (рускословенским), нема разлога да се овај језички израз не назове *славеносрпским*.

Исти тип језика забележен је и у Г 1738, Б 1744, Ђ 1749, С 1749; Т 1749; К 1749. Адресанти наведених документа јесу представници и свештенства (високог и ниског) и грађанства. Осим *Извештаја из Грабовца* (Г 1738), сви наведени документи писани су грађанском ћирилицом.

Свакако је вредно напомене и писмо *патријарха* Арсенија Четвртог упућено Сави Адаму о предаји имовине сину покојног трговца (К 1746). Иако је број народних црта у њему најмањи, реч је о тексту који је писан на славеносрпском језику, грађанском ћирилицом, у којем се уочавају црте и из рускословенског, и из српкословенског, и из народног језика.

5. Закључак. Анализирана грађа указује на то да се у црквеноадминистративној и пословноправној писмености Јужне Угарске прве половине 18. века уочава тематски и социјално стратификована хомогена полиглосија. Док је у пословноправној писмености готово сасвим извесно да од тридесетих година долази до елевације народног језика и појаве славеносрпског језичког израза (у текстовима чији су адресанти представници угледнијег грађанства

– магистри), дотле црквеноадминистративни текстови доносе документе и на (1) рускословенском и на (2) мешаном српскословенском и народном и на (3) славеносрпском језику (такође од тридесетих година). Важно је напоменути да уплив рускословенских црта у анализираној грађи, уочен од 1732. године, не имплицира истовремени нестанак српскословенских наноса. Они се појављују све до 1746. године.

Питање на које се, нажалост, у овом тренутку још увек не може дати поуздан одговор јесте питање процеса настанка славеносрпског језика у документима црквене администрације. Док је у текстовима сличног профила чуваним у манастиру Савина несумњиво реч о елевацији народног језика (в. Бјелаковић 2018), у рукописима анализираним у овом раду остаје до краја неизвесно да ли је реч о вернакуларизацији рускословенског, о елевацији народног, или пак о континуитету у употреби мешаног језика, познатог још од средњовековне писмености, при чему су српскословенске црте само замењене рускословенским. Будући да је и синтакса у анализираним документима доминантно народна, највероватније је реч о другом моделу – о елевацији вернакулара.

Иако ће тек истраживања спроведена на исцрпнијој грађи донети потпуне и објективне одговоре на питања која су у овом раду тек отворена, већ је и сада сасвим извесно да тврдње о настанку и зачетницима славеносрпског језика – које су у науци готово аксиоматски прихватане – неизоставно морају бити ревидиране и допуњене. Према њима, овај језички израз настао је шездесетих година 18. века у духу просветитељских идеја тог доба као резултат вернакуларизације рускословенског језика у текстовима световне садржине (в. Младеновић 1978: 99; 1984–1985: 342; 1995: 103–107; Ивић 1998: 129–135; Суботић 2004: 181).

Грађа, наиме, сасвим јасно указује на то да су постојала два пута. Први пут највероватније подразумева процес елитизације народног језика у текстовима пословноправне и црквене администрације – и то не само у Јужној Угарској (од тридесетих година 18. века, међу свештеним и световним лицима) него и на ширем штокавском подручју (нпр. од четрдесетих година 18. века у југозападној Боки). Други – познатији пут – односи се на вернакуларизацију рускословенског у штампаним текстовима световне садржине од шездесетих година 18. века. Могло би се претпоставити да су се ова два пута у другој половини 18. века укрстила и донела јединствени (али не и кодификован) књижевнојезички израз – славеносрпски језик.

ЛИТЕРАТУРА

- Албијанић 1982:** А. Албијанић, Икавизми фонетског и морфолошког порекла у језику Г. Стефановића Венцловића, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXV/2, 93–90.
- Албијанић 1983:** А. Албијанић, Прилог проучавању неких морфолошких особина у језику Г. Стефановића Венцловића, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVI/1, 69–78.
- Бјелаковић 2012:** И. Бјелаковић, Језик новина код Срба крајем XVIII и почетком XIX века. *An den Anfängen der serbischen Philologie. На почецима српске филологије. Сало дебелог јера либо азбукопротрес Саве Мркаља (1810–2010)*, Frankfurt am Mein, 49–80.
- Бјелаковић 2018:** И. Бјелаковић, Језик докумената Архива манастира Савине (18. век), *Српско језичко и књижевно наслеђе на простору данашње Црне Горе. Српски језик и књижевност данас*, (у штампи).
- Бјелаковић 2018а:** И. Бјелаковић, Напомене о фонолошкој структури докумената Архива манастира Савина (18. век), *Доситејев врт*, Београд, Годишњак Задужбине Доситеј Обрадовић, година VI, број 6, 15–32.
- Бјелаковић 2018б:** И. Бјелаковић, Напомене о морфолошкој структури докумената Архива манастира Савина (18. век), *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XLIII/1, 407–422.
- Бјелаковић 2019:** И. Бјелаковић, Напомене о фонолошкој структури докумената Архива Српске православне епархије будимске у Сентандреји (прва половина 18. века), *Октоих*, (у штампи).
- Бјелаковић 2019а:** И. Бјелаковић, Напомене о морфолошкој структури докумената Архива Српске православне епархије будимске у Сентандреји (прва половина 18. века), *Доситејев врт*, Београд, Годишњак Задужбине Доситеј Обрадовић, година VII, број 7, (у штампи).
- Грицкат 1966:** И. Грицкат, У чему је значај и какве су специфичности славеносрпског периода у развоју славеносрпског језика, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, IX, 61–66.
- Грковић Мејџор 2007:** Ј. Грковић-Мејџор, Језик српске средњовековне писмености: достигнућа и задаци, *Шездесет година Института за српски језик САНУ*, Зборник радова I, Београд: САНУ, 249–266.
- Грковић Мејџор 2007а:** Ј. Грковић-Мејџор, *Списи из историјске лингвистике*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарица Зорана Стојановића.
- Ивић 1997:** П. Ивић, Језик Г. Стефановића Венцловића и српски говори око Будимпеште, *Hungaro-slavica. Studia in Honorem Stephany Nyiomarkay*, 97–100.
- Ивић 1998:** П. Ивић, *Преглед историје српског језика*, Нови Сад: Издавачка књижарица Зорана Стојановића.
- Јерковић 1985:** В. Јерковић, Српскословенски и његова норма у Ирмологију Кипријана Рачанина. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14/1, 219–224.

- Јовановић/Стефановић 2013:** Т. Јовановић и Д. Е. Стефановић (прир.), *Венцловићев Сентандрејски буквар 1717*, Београд – Будимпешта.
- Кречмер 1990:** А. Кречмер, Неколико напомена поводом 30-годишњег јубилеја истраживања славеносрпског доба, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXIII, 221–231.
- Курешевић 2015:** М. Курешевић, Проучавање хипотактичких структура и њихова улога у расветљавању функционалности српскословенског језика, *Српски језик и његове нормe (дијахроно-синхрони план)*, Нови Сад, 64–82.
- Милановић 2013:** А. Милановић, Стереотипност и креативност у структури новинске вести при генези српског новинарског подстила, *Језик вe-сма полезан*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 252–265.
- Милановић 2014:** А. Милановић, Жанр као ресурс за истраживање историје српских књижевних језика у 18–19. веку, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43/3, 75–80.
- Милановић/Бјелаковић 2016:** А. Милановић и И. Бјелаковић, Толстојева периодизација и питање жанра, *Slavische Geisteskultur: Ethnolinguistische und philologische Forschungen*, Teil 2. Славјанска духовна култура: етнолингвистичке и филолошке истраживања. Часть 2, *Philologica Slavica Vindobonensia*. Band 3, Frankfurt am Mein: Peter Lang, 197–217.
- Младеновић 1972:** А. Младеновић, Језик трију цеклинских писама из друге половине 18. вијека, *Зборник за језик и књижевност*, Књига 1, Титоград, 1972, 45–58.
- Младеновић 1973:** А. Младеновић, *Језик владике Данила*, Нови Сад: Матица српска.
- Младеновић 1977:** А. Младеновић, Филолошки коментар уз једно писмо из Херцеговине упућено Дубровнику 1728. године, *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, Knjiga XXXIV, Odeljenje društvenih nauka*, Књига 6, Sarajevo, 1977, 273–283.
- Младеновић 1978:** А. Младеновић, О неким питањима и особинама славеносрпског типа књижевног језика, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXI/1, 93–112.
- Младеновић 1984–1985:** А. Младеновић, Неке филолошке напомене уз опис српских рукописа XVIII века, *Археографски прилози*, 6–7, 337–345.
- Младеновић 1987:** А. Младеновић, Карактер језика неких писама будимског епископа и карловачког митрополита Вићентија Поповића из првих деценија XVIII века, *Сентандрејски зборник*, 1, Београд, 1987, 225–236.
- Младеновић 1992:** Александар Младеновић, Језик трију сентандрејских писама из првих деценија XVIII века, Београд, *Сентандрејски зборник*, 2, 137–148.
- Младеновић 1995:** А. Младеновић, Славеносрпски књижевни језик – почеци и развој, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXVIII/2, 103–117.

- Павловић 2004:** С. Павловић, Жанрови старосрпског пословноправног стила, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 32/1, 223–234.
- Павловић 2013:** С. Павловић, Функционалностилско раслојавање старосрпске пословноправне писмености, *Узроци и механизми синтаксичких промена у српском језику*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 341–368.
- Перкучин 1991:** С. Перкучин, Неки црквенословенски фонетски елементи у путопису Јеротеја Рачанина из 1729. године, *Археографски прилози*, 13, 307–327.
- Радовановић 2003:** М. Радовановић, *Социолингвистика*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Стефановић 2000:** Д. Е. Стефановић, О административном језику Сентандрејаца у 2. половини 18. века, *Јужнословенски филолог*, LVI, 3/4, 1111–1120.
- Стефановић 2002:** Д. Е. Стефановић, О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о Светој Петки, *Рачански зборник*, 7, 49–60.
- Стојановић 2011а:** Ј. Стојановић, Континуанти старог полугласника у Паштровским исправама, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 40/1, 263–278.
- Стојановић 2011б:** Ј. Стојановић, Морфолошке карактеристике генитива и локатива множине у Паштровским исправама: 16–19. вијек, *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са V међународног научног скупа*, Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности, Крагујевац, Књига 1, 371–385.
- Стојановић 2012:** Ј. Стојановић: Употреба предлошко-падежних конструкција са акузативом – локативом и инструменталом у значењу просторних односа у „Паштровским исправама” (16–19. вијек), *Наука и идентитет: филолошке науке*, Зборник радова (ур. М. Ковачевић), Пале: Филозофски факултет, 229–244.
- Суботић 2003:** Љ. Суботић, Критички приступ проучавању историје (српског) књижевног језика, *Српски језик*, VIII/1–2, 99–110.
- Суботић 2004:** Љ. Суботић, Из историје књижевног језика: „питање језика”, *Предавања из историје језика*, Нови Сад: Филозофски факултет, 142–191.
- Унбегаун 1995:** Б. Унбегаун. *Почеци књижевног језика код Срба*, Београд – Нови Сад: Вукова задужбина – Магица српска.

Isidora G. Bjelaković

LANGUAGE OF DOCUMENTS OF THE ARCHIVE OF THE EPARCHY OF BUDA
IN SZENTENDRE (FIRST HALF OF 18TH CENTURY)

Summary

The paper analyzes the language of the documents stored in the Archive of the Eparchy of Buda in Szentendre dating back to the first half of 18th century. The research aims to establish: (1) the time of the penetration of Russian Church Slavonic features into the language of these documents, as well as (2) the mutual dependence of the language type by which the ecclesiastical and business-legal administration was realized in terms of genre, themes, authors, etc. The analyzed material indicates that the emergence of a Slavo-Serbian language can be dated to the thirties of the 18th century both in ecclesiastical and business-legal administration. The process was conducted by the representatives of the priesthood as well as well educated civilians.

Key words: Russian Church Slavonic, Serbian Church Slavonic, Slavonic Serbian, Serbian language, 18th century.